

**ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО МЕХАНІЗМУ САМОРЕГУЛЮВАННЯ
МАЙНОВИХ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН****FEATURES OF JURIDICAL MECHANISM OF SELF-REGULATION
OF MATERIAL CIVIL RELATIONS****Васильєв В.В., к.ю.н., доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу***Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
докторант кафедри цивільного права № 2**Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена розгляду динамічних і структурно-функціональних особливостей юридичного механізму саморегулювання майнових цивільних відносин.

Автором розглядається правова природа механізму саморегулювання майнових цивільних відносин, який визначається як сукупність правових засобів у тому числі актів саморегулювання, які забезпечують упорядкування цивільних відносин, що складаються з приводу майнових благ, шляхом реалізації у практичних умовах передбачених такими актами правових моделей поведінки.

Встановлюється, що механізм саморегулювання майнових цивільних відносин може бути сегментований на окремі механізми умовно обмежені цільовим призначенням відповідних правових засобів у межах запроваджуваних причинно-наслідкових моделей на механізм правовстановлення, механізм здійснення майнових суб'єктивних цивільних прав, механізм припинення майнових суб'єктивних цивільних прав, механізм захисту майнових суб'єктивних цивільних прав тощо.

Формується висновок, що для механізму саморегулювання майнових цивільних відносин характерна двоєдина природа інструмента правового регулювання, зокрема договору або одностороннього правочину, який є інструментом-юридичним фактом, тобто, як правило, виступає одночасно інструментом правового регулювання і водночас правовстановлюючим юридичним фактом для правовідносин, який саморегулюється.

У силу значного обсягу імперативних норм як засобів правового регулювання особистих немайнових відносин і водночас їх меншої питомої ваги у системі інструментів правового регулювання майнових відносин створюються умови для більшого розкриття потенціалу механізму саморегулювання цивільних відносин саме у майновій сфері, у той час як відносно немайнових відносин цей потенціал у повній мірі розкритись не може.

Однак при цьому сучасний рівень нормативної урегульованості майнових цивільних відносин визначає можливість здійснення саморегулювання таких відносин актами саморегулювання, однак при цьому з урахуванням відповідних імперативних положень у зв'язку з цим саме саморегулювання у такому разі набуває «гібридного» характеру.

Ключові слова: саморегулювання, майнові відносини, механізм децентралізованого регулювання, механізм централізованого регулювання, механізм саморегулювання.

The article deals with dynamic and structurally-functional features of juridical mechanism of self-regulation of material civil relations.

The author considers juridical nature of mechanism of self-regulation of material civil relations that is defined as complex of juridical means including acts of self-regulation that provide the ordering of civil relations established about material goods by realization in practice of the juridical models of behavior provided by appropriate acts.

It is defined that mechanism of self-regulation of material relations can be segmented into separate mechanisms relatively determined by target destination of appropriate juridical means within provided cause-effect models into mechanisms of right-emergence, mechanism of right-realization, mechanism of right-termination, mechanism of protection of material subjective civil rights etc.

The author concludes that the instrument of legal regulation is doubling natured within mechanism of self-regulation of civil material relations. Particularly contract or unilateral transaction is an instrument of legal regulation and at the same time right-establishing juridical fact for regulated relations.

High number of imperative rules as means of juridical regulation of personal non-material relations and at the same time less number of them within system of instruments of legal regulations of material relations provides basis for realizing the potential of mechanism of self-regulation of civil relations mainly in sphere of material relations. At the same time in personal non-material relations instrumental potential of appropriate mechanism cannot be unleashed in its fullness.

But modern level of normative regulation of material civil relations determines the possibility to self-regulate such relations by self-regulatory acts. But at the same time due to appropriate imperative provisions self-regulation becomes "hybrid" i.e. consolidate regulatory and self-regulatory instruments.

Key words: self-regulation, material relations, mechanism of decentralized regulation, mechanism of centralized regulation, mechanism of self-regulation.

Постановка проблеми. Категоріальне словосполучення «юридичний механізм» активно увійшло у цивілістичний понятійно-категоріальний апарат сучасної цивілістики, а позначуване ним явище набуло значення цілої методичної і методологічної платформи для дослідження динамічних проявів і причинно-наслідкових зв'язків у цивільному праві. У сучасних умовах сутність майже будь-якого динамічного явища можна пояснити, використовуючи методичну платформу юридичного механізму, будь-то виникнення, перехід чи припинення суб'єктивних цивільних прав, їх здійснення чи обтяження або ж виникнення, зміна чи припинення цивільних правовідносин. Усі ці динамічні прояви можуть стати предметом наукового розгляду з точки зору зазначеної концепції.

Поряд із цим, як відомо, поштовхом для розвитку концепції юридичних механізмів виступила праця С. С. Алексєєва

«Механізм правового регулювання у соціалістичній державі» 1966 року у якій отримали закріплення основні наукові положення концепції механізму правового регулювання суспільних відносин, що згодом у ході їх більш глибокого теоретичного розгляду набули значення універсальної догматичної основи для дослідження будь-яких проявів динаміки у праві з точки зору механізму незалежно від галузевого ракурсу наукового аналізу. Тобто саме правове регулювання виступило чи не першим предметом наукового дослідження на платформі юридичного механізму у ході якого при цьому і було закладено теоретичну основу механізму-методики дослідження правових явищ. У зв'язку з цим використання цієї методичної платформи для дослідження саморегулювання є у певній мірі знаковим, оскільки фактично означає повернення до джерел концепції механізму у цілому. Однак з цим же пов'язується

і проблема. Адже, якщо виходити з того, що відмінність між регулюванням (централізованим регулюванням) і саморегулюванням (децентралізованим регулюванням) цивільних відносин полягає лише у суб'єкті його здійснення, це повинно означати, що механізм саморегулювання (децентралізованого регулювання) цивільних відносин є повністю тотожним механізму регулювання (централізованого регулювання) цивільних відносин за виключенням суб'єкта, який забезпечує відповідний регулятивний вплив на суб'єктів цивільного права. Проте, з іншого боку, не можна ігнорувати того, що відповідних відмінностей дещо більше. Як мінімум інструментальна складова відповідних механізмів є різною, адже правове регулювання відповідних відносин забезпечується різними правовими засобами.

Ураховуючи зазначене вище, розгляд особливостей саморегулювання майнових цивільних відносин, здійснюваний на методичній платформі юридичного механізму здатне як мінімум підтвердити наведене вище припущення, а як максимум, спростувати його і окреслити відмінності між відповідними юридичними механізмами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика юридичного механізму у цілому і зокрема окремих цивільно-правових механізмів досліджувалась такими вченими правниками як В. І. Борисова, Н. Ю. Голубева, Н. С. Кузнецова, О. О. Кулібаба, Р. А. Майданик, В. Я. Погребняк, С. В. Пучковський, Г. Я. Оверко, Т. Я. Рим, О. В. Розгон, Д. С. Спесівцев, З. Ф. Таткова, М. П. Тиндик, І. С. Тимуш, С. В. Черкашин, О. А. Штанько, В. Л. Яроцький та ін.

Крім зазначеної вище праці С. С. Алексєєва, слід відмітити наукові напрацювання концепції юридичного механізму, здійснені вітчизняними правниками.

Однією з перших монографічних робіт, на рівні якої було здійснено поглиблення відповідної наукової концепції, виступила праця В. Л. Яроцького «Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції)» 2006 року, у якій механізм правового регулювання зазнав теоретичного осмислення, по-перше, на рівні майнових відносин, а, по-друге, у контексті такого об'єкта цивільних прав як цінні папери [1]. Далі у 2014 році А. В. Коструба провів дослідження «Юридичні факти в механізмі правоприменення цивільних відносин» наукова цінність якої визначається, як мінімум тим, що платформа юридичного механізму була використана для розгляду одного з трьох і водночас завершального динамічного прояву у циклі існування правових відносин – їх припинення. При цьому дослідження проведене переважно з акцентом на причинно-наслідкові зв'язки, а саме розгляд порядку спричинення відповідного наслідку визначеними юридичними фактами [2]. У 2017 році концепція юридичного механізму була поглиблена Д. С. Спесівцевим у ході кандидатського дисертаційного дослідження «Юридичні факти у механізмах виникнення, переходу та припинення речових прав на нерухомість в Україні». Вчений охопив весь цикл динаміки суб'єктивного цивільного права, при цьому прав певного виду і стосовно конкретного виду об'єктів [3].

Серед крайніх монографічних праць, присвячених проблемі юридичного механізму, слід відмітити змістовну монографію В. Я. Погребняка «Виникнення, перехід та припинення суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та практики», якою охоплено розгляд механізму усього циклу динаміки суб'єктивних цивільних прав і при цьому без обмежень виду об'єктів, стосовно яких такі прав існують [4].

При цьому слід звернути особливу увагу на те, що усі зазначені вище дослідження орієнтувалися переважно на розгляд майнових цивільних відносин для чого, слід припустити, є певні причини які також слід з'ясувати.

Мета статті полягає у визначенні динамічних і структурно-функціональних особливостей механізму саморегулювання майнових цивільних відносин.

Ураховуючи окреслені вище обставини, які у найбільш загальному вигляді демонструють різницю між механізмами централізованого і децентралізованого регулювання суспільних відносин, досягненню поставленої мети сприяє дивергентний підхід на базі порівняння, що передбачає проведення наукового розгляду на платформі механізму централізованого регулювання суспільних відносин як більш розробленої у науковому ключі концепції.

Основний матеріал дослідження.

1. Поняття механізму саморегулювання майнових цивільних відносин

Майже усі сучасні підходи до визначення механізму правового регулювання будуються на його розгляді як сукупності правових засобів. Наприклад, як зазначає О. О. Рубан, сама категорія «механізм» характеризує здатність окремих юридичних засобів спричинити певний юридичний наслідок у поєднанні і взаємовпливі [5, с. 89]. Своєю чергою Ю. В. Кривицький визначає механізм правового регулювання суспільних відносин як систему правових засобів, за допомогою якої забезпечується стабільність суспільних відносин шляхом найбільш оптимального поєднання індивідуальних, громадських та державних інтересів членів соціуму з метою створення умов для прогресивного розвитку кожної особистості [6, с. 78]. Більш прагматично визначає механізм правового регулювання О. М. Калашник, зокрема як систему правових засобів, організованих у певній послідовності та спрямованих на впорядкування, регулювання, закріплення, розвиток і вдосконалення цивільних відносин на підставі основоположних принципів права [7, с. 144].

Лише іноді правники роблять поодинокі спроби відійти від такого розуміння, хоча назвати їх вдалими складно. Наприклад, С. О. Погрібний, ураховуючи те, що фактично відповідний механізм функціонує після створення засобу регулювання цивільних відносин, зокрема, норми права, пропонує називати його механізмом досягнення мети правового регулювання – послідовним ланцюгом зміни окремих правових явищ, тобто юридичних фактів, прав і обов'язків, їх здійснення і виконання чим досягається мета правового регулювання [8, с. 51]. Однак, очевидно, що у такому разі йдеться про спосіб функціонування механізму правового регулювання цивільних відносин, а тому і спосіб досягнення його мети, у зв'язку з чим відмова від відповідної термінології є дискусійною.

Не можна проігнорувати і те, що розвиток сучасних теоретичних уявлень про механізм цивільно-правового регулювання суспільних відносин отримав втілення, зокрема у формулюванні механізму договірного регулювання приватноправових відносин, яке пропонується авторами монографії «Договірне регулювання приватноправових відносин в умовах євроінтеграційних процесів в Україні» і відповідно до якого такий механізм визначається як сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких відбувається упорядкування таких відносин, матеріалізується їх ідеальна модель, що закладена в нормах права та положеннях договору, і з якими пов'язується виникнення у конкретних учасників договірних відносин прав і обов'язків [9, с. 19]. Однак при цьому слід ураховувати і те, що саморегулювання цивільних відносин не обмежується договірним регулюванням, адже воно також може здійснюватись і актами одностороннього характеру як це має місце, наприклад, при публічній обіцянці винагороди. У зв'язку з цим термінологічне словосполучення «механізм договірного регулювання» цивільних відносин акцентує увагу на інструментальних особливостях здійснення децентралізованого регулювання цивільних відносин, проте не характеризує сферу такого регулювання. У той же час механізм (децентралізованого і централізованого) правового саморегулювання є досить широким поняттям, яке може бути фрагментоване на окремі механізми меншого обсягу й іншого телеологічного охоплення, як, наприклад, механізми виникнення, переходу та припинення суб'єктивних цивільних прав [10, с. 156] або

ж механізм компенсації майнових і немайнових втрат учасників цивільних правовідносин [5, с. 89] тощо. Осмисливши цю диференціацію механізму правового регулювання у контексті поділу регулювання на централізоване і децентралізоване отримуємо можливість застосування окресленої фрагментації також і до механізму саморегулювання цивільних відносин. Однак при цьому слід зазначити, що саме загальне поняття механізму саморегулювання не змінюється в залежності від того чи виступають його об'єктом майнові або особисті немайнові відносини. Водночас, урахувавши ракурс нашого розгляду, варто визначити відповідне поняття саме у контексті майнових цивільних відносин.

Окреслені вище позиції дають змогу сформулювати попередній формальний висновок, що механізм саморегулювання майнових цивільних відносин являє собою сукупність правових засобів у тому числі актів саморегулювання, які забезпечують упорядкування цивільних відносин, що складаються з приводу майнових благ, шляхом реалізації у практичних умовах передбачених такими актами правових моделей поведінки.

2. Стадії механізму саморегулювання майнових цивільних відносин

У сучасній юридичній літературі сформувався майже уніфікований погляд на стадії механізму цивільно-правового регулювання суспільних відносин, який можна відобразити позицією В. Л. Яроцького відповідно до якої розрізняється чотири стадії такого механізму:

- 1) юридична регламентація суспільних відносин;
- 2) виникнення суб'єктивних цивільних прав і обов'язків;
- 3) здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання обов'язків;
- 4) застосування права [1, с. 274].

На рівні перших двох стадій можна простежити відмінності між юридичними механізмами централізованого і децентралізованого регулювання цивільних відносин. По-перше, як зазначає А. В. Коструба, перша стадія механізму правового регулювання цивільних відносин розпочинається тоді, коли держава доходить висновку про необхідність охоплення тих чи інших відносин нормами права і створює ці норми [2, с. 46]. Слід констатувати можливість існування відносно тривалого часу між висновком про необхідність і запровадженням моделі. По-друге, запровадження на рівні норми права моделі поведінки суб'єктів цивільного права, як правило, орієнтоване на неодноразове застосування цієї норми у всіх відносинах за визначених нормою обставин. При цьому між стадією запровадження норм права і виникненням цивільних правовідносин, як правило, існує проміжок часу.

У той же час при саморегулюванні, незалежно від того чи виступає його об'єктом особисте немайнове або майнове цивільне правовідношення стадії формування механізму і виникнення відповідного правовідношення можуть поєднатись в одну стадію і їх розмежування може бути здійснено лише умовно. Це особливо актуально для двостороннього саморегулювання, коли модель правовідношення формується обома суб'єктами цивільного права, що має місце, наприклад, при укладенні волонтарного договору. Причиною цьому виступає переважно індивідуальний характер саморегулювання. Суб'єкти цивільного права, які бажають вступити у цивільні правовідносини, як правило, разом формують модель майбутніх правовідносин із завершенням чого відповідні відносини і виникають. За таких умов практично відсутній проміжок часу між формуванням механізму саморегулювання і виникненням правовідношення, адже завершення формування такого механізму, що відбувається, наприклад, з укладенням договору, призводить до виникнення правовідносин відповідно до такої моделі. У зв'язку з цим завершення формування механізму саморегулювання цивільних відносин виступає правостановлюючим юридичним фактом у той час як при нормативно-правовому регулюванні таким фактом виступає окрема обставина.

Хоча, наприклад, при укладенні договору приєднання або при публічній обіцянці винагороди існує проміжок часу між завершенням формування механізму саморегулювання і виникненням відповідних цивільних відносин.

Водночас на стадії розвитку цивільних відносин і їх припинення реалізовується запроваджена на попередніх стадіях централізованого і децентралізованого правового регулювання суспільних відносин модель у зв'язку з чим відмінності між цими стадіями, як правило, відсутні.

Таким чином у контексті стадій регулювання цивільних відносин простежуються окремі відмінності між централізованою і децентралізованою формою його здійснення. Крім того, викладені вище обставини свідчать про існування міцнішого зв'язку між механізмом саморегулюванням цивільних відносин і запроваджуваною моделлю поведінки, що пов'язується з переважно індивідуальним характером саморегулювання і втілюється у більш «м'яких» переходах між стадіями механізму, які, як правило, не передбачають існування проміжків часу між ними.

3. Елементи механізму саморегулювання майнових цивільних відносин

Проблема елементної будови механізму цивільно-правового регулювання суспільних відносин наразі залишається до кінця не вирішеною на теоретичному рівні і перебуває у процесі наукового осмислення. Інструментальний погляд на механізм правового регулювання цивільних відносин визначає його розгляд як інструмента певного порядку, що охоплює інструменти нижчого порядку [11, с. 111], тобто відповідні правові засоби. Однак проблема полягає у тому, що вчені дійшли одностайності у питання віднесення до елементів механізму правового регулювання лише певних правових засобів, зокрема норми права, юридичних фактів, правовідносин, актів правореалізації і правозастосування [1, с. 274]. У той же час віднесення інших елементів до такого механізму, зокрема суб'єктивістського характеру, наприклад, правосвідомості і правової культури є досить спірним у силу неможливості встановлення міри їх впливу на порядок функціонування такого механізму, то, як зазначає Д. С. Спесівцев, їх варто відносити до механізму правового регулювання цивільних відносин при широкому погляді на природу такого механізму [3, с. 91].

Більше того, як зазначає Г. В. Самойленко, категоріальне словосполучення «механізм правового регулювання» має універсальний характер, однак при цьому це не виключає існування його специфіки у контексті конкретної сфери правовідносин [12, с. 137]. При цьому в умовах сьогодення це положення можна доповнити ще й тим, що специфіка такого механізму може визначатись не лише сферою відносин, проте також і зовнішніми умовами, наприклад, пандемією COVID-19, яка може виступати фактором для корективи існуючого механізму [13, с. 7].

У той же час, очевидно, що у тому разі, коли йдеться не про механізм цивільно-правового регулювання, наприклад, зобов'язальних відносин, а про механізм саморегулювання, відповідна специфіка проявляється саме у інструментальній складовій відповідного механізму. При цьому сфера відносин, яка регулюється механізмом централізованого і децентралізованого правового регулювання у такому разі може бути однаковою, тобто це можуть бути як речові, так і зобов'язальні цивільні відносини.

Стосовно інструментального наповнення механізму саморегулювання цивільних відносин слід зазначити, що серед зазначених вище компонентів, до його складу, як правило, входять усі, однак з певними корективами і вагою, що відмінна від тієї, що характерна цьому елементу у межах механізму централізованого регулювання відносно інших елементів такого механізму.

Безумовно, в якості основного правового засобу саморегулювання цивільних відносин виступають акти саморегулювання, якими виступають договір, а також односторонні правочини при вчиненні яких відбувається одностороннє

моделювання цивільних відносин з подальшим втіленням відповідної моделі поведінки у життя актами поведінки однієї або декількох осіб. Як ми зазначали раніше, у цьому знаходить прояв основна інструментальна відмінність між юридичними механізмами централізованого і децентралізованого регулювання цивільних відносин. Однак водночас при цьому слід зазначити, що, як правило, акти саморегулювання не витісняють з механізму саморегулювання цивільних відносин норми права повністю. Це неможливо зробити у тому разі, якщо такі норми мають імперативний характер, що пов'язується, як правило, зі встановленням мінімальних гарантій забезпечення прав і законних інтересів учасників цивільних правовідносин. Ураховуючи те, що законодавець запроваджує імперативні норми у більшій чи у меншій мірі при регулюванні будь-яких цивільних відносин. Це означає, що «чисте саморегулювання» може мати місце лише у випадку, коли закон не регулює відповідні відносини спеціальними нормативними положеннями у зв'язку з чим такі відносини саморегулюються з урахуванням принципів цивільного права. Проте, ураховуючи рівень нормативної урегульованості сучасних цивільних відносин, слід визнати, що, як правило, при саморегулюванні цивільних відносин має місце «гібридне» упорядкування відповідних суспільних зв'язків, що характеризується його здійсненням актами саморегулювання, а також імперативними положеннями чинного цивільного законодавства України. І при цьому на рівні цієї частини механізму саморегулювання цивільних відносин можна простежити різницю між потенціалом застосування саморегулювання відносно особистих немайнових і майнових цивільних відносин. Сфера немайнових відносин є більш урегульованою імперативними положеннями чинного цивільного законодавства України і при цьому, що більш важливо, так це те, що особисті немайнові блага, як правило, позбавлені оборотоздатності, а тому не можуть ставати предметом відчуження і переходу між учасниками. Це стосується переважної більшості таких благ і при цьому ця обставина значно звужує потенціал саморегулювання відповідних відносин, адже можливості, а головне, необхідності само регулювати відповідні відносини майже не існує. Саме тому механізм саморегулювання найбільше розкривається відносно майнових цивільних відносин і водночас його застосування відносно особистих немайнових цивільних відносин є значно обмеженим.

Що ж стосується юридичних фактів, цивільних правовідносин, актів правореалізації і правозастосування, то три перших із зазначеного ряду елементів є обов'язковими для будь-якого механізму правового регулювання цивільних відносин. Правовідносини виступають своєрідним «майданчиком» межі якого окреслюють обсяг зв'язків, що потрапляють

під вплив норм права або актів саморегулювання, юридичні факти виступають обставинами, які вводять відповідних осіб на цей «майданчик». Своєю чергою актами право реалізації здійснюється безпосереднє задоволення потреб учасників правовідносин.

У зв'язку з цим лише акти правозастосування не є обов'язковим елементом у тому числі механізм саморегулювання цивільних відносин, зокрема у зв'язку з тим, що, як правило, необхідність їх здійснення обумовлюється відступленням учасників правовідносин від запровадженої моделі поведінки і необхідністю повернення відповідних відносин у вектор розвитку, визначений такою моделлю.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дозволяє сформулювати декілька висновків.

1. Механізм саморегулювання майнових цивільних відносин являє собою сукупність правових засобів у тому числі актів саморегулювання, які забезпечують упорядкування цивільних відносин, що складаються з приводу майнових благ, шляхом реалізації у практичних умовах передбачених такими актами правових моделей поведінки.

2. Механізм саморегулювання майнових цивільних відносин може бути сегментований на окремі механізми умовно обмежені цільовим призначенням відповідних правових засобів у межах запроваджуваних причинно-наслідкових моделей на механізм правовстановлення, механізм здійснення майнових суб'єктивних цивільних прав, механізм припинення майнових суб'єктивних цивільних прав, механізм захисту майнових суб'єктивних цивільних прав тощо.

3. Для механізму саморегулювання майнових цивільних відносин характерна двоєдина природа інструмента правового регулювання, зокрема договору або одностороннього правочину, який є інструментом-юридичним фактом, тобто, як правило, виступає одночасно інструментом правового регулювання і водночас правовстановлюючим юридичним фактом для правовідносин, який саморегулюються.

4. У силу значного обсягу імперативних норм як засобів правового регулювання особистих немайнових відносин і водночас їх меншої питомої ваги у системі інструментів правового регулювання майнових відносин створюються умови для більшого розкриття потенціалу механізму саморегулювання цивільних відносин саме у майновій сфері, у той час як відносно немайнових відносин цей потенціал у повній мірі розкритись не може.

Однак при цьому сучасний рівень нормативної урегульованості майнових цивільних відносин визначає можливість здійснення саморегулювання таких відносин актами саморегулювання, однак при цьому з урахуванням відповідних імперативних положень у зв'язку з цим саме саморегулювання у такому разі набуває «гібридного» характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції): монографія. Харків: Право, 2006. 544 с.
2. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин: монографія. Київ: Ін Юре, 2014. 376 с.
3. Спесівцев Д. С. Юридичні факти у механізмах виникнення, переходу та припинення речових прав на нерухомість в Україні: дис... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 225 с.
4. Погребняк В. Я. Виникнення, перехід та припинення суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Алерта, 2020. 640 с.
5. Рубан О. О. Поняття механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин. *Південноукр. правничий часопис*. 2021. № 2. С. 85–91.
6. Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2009. № 4. С. 74–79.
7. Калашник О. М. Механізм правового регулювання цивільних відносин як об'єкт наукових досліджень: генеза та сутність. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2017. № 2 (14). С. 136–149.
8. Погрібний С. О. Поняття механізму досягнення мети правового регулювання цивільних відносин. *Пробл. законності*. Харків, 2006. Вип. 84. С. 47–52.
9. Договірне регулювання приватноправових відносин в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: монографія / за заг. ред. акад. деміка НАПрН України О. Д. Крупчана; наук. ред. А. Б. Гриняк. Київ, 2017. 334 с.
10. Погребняк В. Я. Виникнення, перехід та припинення суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Алерта, 2020. 640 с.
11. Мазур В. В. Механізм цивільно-правового регулювання: теоретико-методологічний аспект. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2016. Вип. 36, т. 1. С. 108–113.
12. Самойленко Г. В. Механізм цивільно-правового регулювання перевезень пасажирів в умовах сучасних глобалістичних процесів. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2018. Вип. 52, т. 1. С. 137–140.
13. Харитонов С. О., Харитонova О. І. Механізм цивільно-правового регулювання відносин в умовах пандемії COVID-19: антропологічний коректив. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 44. С. 5–18.